

**“IJTIMOIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-
INNOVATSION TADQIQOTLAR”**

ilmiy-metodik jurnali

Bosh muharrir:

Boltaeva Mohichehra

Tahrir hay'ati:

07.00.00 - Tarix fanlari

- Ergasheva Yulduz — Tarix fanlari doktori, professor
- Zununova Gulchehra — Tarix fanlari doktori, professor
- Kurbonova Zemfira — Tarix fanlari doktori, professor
- Askar Jumashayev — Tarix fanlari doktori, professor
- Nurjanov Sabit Uzakbayevich — Tarix fanlari doktori, katta ilmiy xodim
- Xaydarov G'ayratbek Mirzapulatovich — Tarix fanlari doktori, dotsent
- Seydametova Gulnara Utarbayeva — Tarix fanlari falsafa doktori, dotsent
- Nasirov Bunyod — Tarix fanlari falsafa doktori, dotsent
- Sulaymanov Salamat Arepbayevich — tarix fanlari doktori, dotsent
- Tangirbergenova Kalligul — tarix fanlari nomzodi, dotsent
- Akimniyazova Gulnaz Abdinayimovna, tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00 - Falsafa fanlari

- Yaxshilikov Juraboy Yaxshilikovich — Falsafa fanlari doktori, professor
- Saitkasimov Akbar Isaxanovich — Falsafa fanlari doktori, professor
- Musaev Odil Raxmatovich — Falsafa fanlari doktori, professor
- Suvanov Ilxom Abduxalilovich — Falsafa fanlari doktori, katta ilmiy xodim
- Alima Berdimuratova — Falsafa fanlari doktori, professor
- Kabulniyazova Gulchehra Tashpulatovna — Falsafa fanlari doktori, professor
- Siddikov Ilyos — Falsafa fanlari doktori, dotsent

10.00.00 - Filologiya fanlari

- Zakirova Soxiba — Filologiya fanlari doktori, dotsent
- Ganiyeva Shodiya Azizovna — Filologiya fanlari doktori, dotsent
- Soatova Nodira — Filologiya fanlari doktori, professor
- Kobilova Zeboxon Bakirovna — Filologiya fanlari doktori, professor
- Teshaboyev Dilmurod Raxmadjonovich -
Filologiya fanlari doktori DSc, dotsent

13.00.00 - Pedagogika fanlari

- Jo'rayev Risbay Xaydarovich — Pedagogika fanlari doktori, akademik
- Turgunoy Egamberdiyeva — Pedagogika fanlari doktori, akademik
- Ibragimov Xolboy Ibragimovich — Pedagogika fanlari doktori, akademik
- Turakulov Olim Xolbutayevich — Pedagogika fanlari doktori, professor
- Abdullayeva Barno Sayfutdinovna — Pedagogika fanlari doktori, professor

- Ismoilov Temur Islamovich — Pedagogika fanlari doktori, professor
- Umid Negmatovich Xo'jamqulov — Pedagogika fanlari doktori, professor
- Isakulova Nilufar — Pedagogika fanlari doktori, professor
- Jumanəzova Muxayyo Tojiyevna — Pedagogika fanlari doktori, dotsent

19.00.00 - Psixologiya fanlari

- Abdullayeva Dilbar — Psixologiya fanlari doktori, professor
- Atabayeva Nargis Batirovna — Psixologiya fanlari doktori, dotsent,
- Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti
- Umarov Baxriddin Mengboyevich — Psixologiya fanlari doktori, professor
- Shamshetova Anjima Karamaddinovna — Psixologiya fanlari doktori, dotsent
- Norbekova Barno — Psixologiya fanlari falsafa doktori, dotsent
- Abdumajidova Dildora — Psixologiya fanlari falsafa doktori, dotsent

23.00.00 - Siyosiy fanlar

- Jo'raqulov Furqat Norjigitovich — Siyosiy fanlar doktori, professor
- Axmedov Husniddin Alikulovich — Siyosiy fanlar doktori, professor
- Musaev Mansur Tursunpulatovich — Siyosiy fanlar doktori, katta ilmiy xodim Ravshanov
- Fazluddin Ravshanovich — Siyosiy fanlar doktori, dotsent

22.00.00 - Sotsiologiya fanlari

- Xolbekov Abdug'ani Jumanazarovich — Sotsiologiya fanlari doktori, professor
- Sodiqova Shoxida Marxaboyevna — Sotsiologiya fanlari doktori, professor
- Gabdrahmanova Gulnara Faatevna — Sh. Marjani nomidagi Tarix instituti, Tatariston Respublikasi Fanlar akademiyasi, Sotsiologiya fanlari doktori, professor
- Kamalova Xatira Sabirovna — Sotsiologiya fanlari nomzodi, dotsent

"Ijtimoiy-gumanitar sohada ilmiy-innovatsion tadqiqotlar" - bu ilmiy-metodik jurnal bo'lib, O'zbekistonda 2024-yildan beri nashr etilmoqda. Jurnal har chorakda bir marta, yiliga 4 marta chop etiladi. Ushbu jarayonga talabga ko'ra muassislar va tahrir hayati bilan birgalikda kelishgan xolda o'zgartirish kiritish mumkin.

MUNDARIJA

07.00.00 – Tarix fanlari.....	6
SOVET DAVRIDA O‘ZBEKISTONDA XIZMAT KO‘RSATISH TIZIMINING GENEZISI VA SOHADAGI MUAMMOLARNI AHOLI TURMUSHIDA AKS ETISHI (MAISHIY XIZMAT KO‘RSATISH VA UMUMIY OVQATLANISH MUASSASALARI MISOLIDA).....	6
Nasirov Bunyod Uralovich.....	6
09.00.00 - Falsafa.....	13
“NANOTEXNOLOGIYA” TUSHUNCHASINING FALSAFIY TAHLILI	13
Ashirmatov Hayot Xaitovich.....	13
FALSAFIY ANTROPOLOGIYA MUSTAQIL BILIM SOHASI SIFATIDA.	19
G.T. Kabulniyazova.....	19
10.00.00 – Filologiya.....	24
FRANSUZ VA O‘ZBEK TILLARIDA TIBBIYOT TERMINLARINING TARKIBIY XUSUSIYATLARI.....	24
Abrayeva Shahnoza Esonovna	24
OLIY O‘QUV YURTLARIDA RUS TILINI O‘QITISHDA KOMPLEKS YONDASHUV	28
Mirrahimova Gulbahor Shuhratovna,.....	28
FRANSUZ VA O‘ZBEK TILLARIDA XARAKTER IFODALOVCHI OTLI FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR.....	31
Primova Munisa Majlimovna	31
ISTIQLOL DAVRI ROMANLARI GENEZISI	35
Yaqubov Islomjon Ahmedjonovich.....	35
HAMZA - JADID SHE‘RIYATINING ISTE‘DODLI KUYCHISI.....	42
Sevinchoy Yoqubova.....	42
FUZULIYNING TURKIY DEBOCHASIDA ADABIY-ESTETIK QARASHLAR TALQINI	48
Karimova Faridaxon Isakovna.....	48
FUZULIYNING UVAYSIYGA ADABIY TA‘SIRI	54
Nusratullo Jumaxo‘ja.....	54
OYBEK SH‘RIYATIDA VAZNNING FUNKSIYASI.....	59
Sabirdinov Akbar Gofurovich	59
SHE‘RIYATDA FALSAFIY MUSHOHADAKORLIK	69
Soatova Nodira Isomitdinovna	69
13.00.00 - Pedagogika.....	76

“SOVG‘A” ALIFBO KITOBİ	76
Abduvali Abdumutalibovich Yo‘ldashev	76
Adabiyotlar ro‘yxati:	79
РАССМОТРЕНЫ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ СПЕЦИАЛЬНОСТИ “ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И СПОРТ” К УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	80
Мухаммадиев Комил Бурхонович	80
OLIY TA‘LIM XIZMATLARI SIFATINI BAHOLASH TIZIMI RIVOJLANISHINING NAZARIY YoDASHUVLARI	93
Saloxitdinov Sherzod Farxodovich	93
19.00.00 – Psixologiya	99
МОДЕЛИРОВАНИЕ В ПСИХОЛОГИЧЕСКОМ ЭКСПЕРИМЕНТЕ И ЕГО ОСОБЕННОСТИ	99
Хатамов Сирожиддин Мелихузи угли.....	99
Усманов Салахдин Аликулович.....	99
Аракулов Гайрат Тулкинович	99
23.00.00 – Siyosiy fanlar.....	105
GLOBALLASHUV SHAROITIDA YUZ BERAYOTGAN GEOMAFKURAVIY JARAYONLAR TADQIQINING FALSAFIY-METADOLOGIK ASOSLARI	105
Xoliqulov Muhammad Qaxor o‘g‘li.....	105

10.00.00 - Filologiya

HAMZA - JADID SHE'RIYATINING ISTE'DODLI KUYCHISI

Sevinchoy Yoqubova

Toshkent amaliy fanlar universiteti kata o'qituvchisi, filologiya
fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
E-pochta: sevinchoy.yakubova@mail.ru

Annotatsiya: Hamza zamonaviy adabiyotning buyuk avtorlaridan biri bo'lib, bu uning she'riyatida yaqqol ko'rinadi. Shoirning “Yig'la, Turkiston” (“Yig'la, Turkiston”), “Ko'zini oching, qarindoshlar” (“Ko'zini oching, qarindoshlar”), “Darmon istariz” (“Darmon istaymiz”), “Millat deganlarning oqargan ko'z yoshi” (“Millat deganlarning oqargan ko'z yoshi”), “Yaxshi holin yo'qotgan oqibatsiz Turkiston” (“Yomon ahvolga tushgan Turkiston”), “Yashanglar, yashaylik, Turon” (“Yashanglar, yashaylik, Turon”) kabi o'nlab she'rlar bizning fikrimizni tasdiqlaydi. Ushbu she'rlar milliy uyg'onish g'oyalarini aks ettirib, musiqiylik, boy obrazlar va ramzlar bilan ajralib turadi.

Hamza Hakimzoda Niyoziy ma'rifatparvar va modernistlarning safini to'ldirib, millat ongini, tafakkurini va insonlar hamda dunyoga munosabatni yangilash tarafdori bo'ldi. Uning e'tiqodi adabiy va estetik qarashlarida, ayniqsa she'riyatida yorqin namoyon bo'ladi.

Shoirning lirika qahramoni o'z zamonasining farzandi sifatida kibr va jaholatga qarshi kurashadi, adolatli jamiyat va ma'rifatli insonlarni orzu qiladi. Shu bois, u umrini bilimlarni yoyishga bag'ishlagan. Shoir she'rlarida milliy va jamoat ongining uyg'onishi, xalqni birlashtirish g'oyalari ilgari surilgan.

Maqolada taniqli o'zbek shoiri Hamzaning “Xalq she'rlari, xalq qo'shiqlari” to'plamiga kirgan she'rlari tahlil qilinadi. Shoirning she'riyati Ma'rifat davri g'oyalarini ifodalaydi va zamonaviy she'riyatga qo'shgan hissasi ta'kidlanadi. Shuningdek, maqolada Hamzaning she'rlarida millatchilik, erkinlik va ozodlik g'oyalari tahlil qilinib, muayyan xulosalar chiqariladi.

Kalit so'zlar: Jadid, ma'rifat, obrazli ifoda, kompleks, ramz, ohang, qo'shiq, xalq ohangi, lirika qahramoni.

ХАМЗА – ТАЛАНТЛИ ПЕВЕЦ ЖАДИДСКОЙ ПОЭЗИИ

Аннотация. Хамза – один из величайших авторов современной литературы, и это видно по его поэзии. Поэта “Йиғла, Туркистон” («Плачь, Туркестан»), “Кўзни очинг, қардошлар” («Открой глаза, родственники»), “Дармон истариз” («Мы хотим лекарства», «Миллат деганларнинг оқар кўз ёши» («Лекущие слезы призывающих народ»), “Яхши ҳолин йўқотган оқибатсиз Туркистон” («Туркен, потерянный Туркестан без последствий»), “Яшанглар, яшайлик, Турон” («Живи, будем жить, Туран»)) десятки стихотворений подтверждают наше мнение. Эти стихи отражают идеи национального возрождения и отличаются музыкальностью, богатством образов и символов.

Хамза Хакимзада Ниязи пополнил ряды просвещенных интеллектуалов и модернистов, выступавших за обновление сознания, мышления и отношения нации к людям и миру. Его вера ярко отражается в его литературных и эстетических взглядах, особенно в поэзии.

Лирический герой поэта, как дитя своего времени, борется с высокомерием и невежеством, мечтает о справедливом обществе и просвещенных людях. Поэтому всю свою жизнь он посвятил распространению знаний. Кажется, в стихах поэта выдвигались идеи пробуждения национального и общественного сознания народа, его объединения.

В статье рассматриваются стихи известного узбекского поэта Хамзы, вошедшие в сборник «Народные стихи на народные песни». Поезия поэта выражает идеи эпохи Просвещения, подчеркивается его вклад в современную поэзию. В статье также анализируются идеи национализма, свободы и свободы в стихах Хамзы и делаются определенные выводы.

Ключевые слова. Джадид, просвещение, образное выражение, комплекс, символ, мелодия, песня, народная мелодия, лирический герой.

HAMZA – THE TALENTED VOICE OF JADID POETRY

Annotation: Hamza is one of the great authors of modern literature, and this is evident in his poetry. Poet's "Yig'la, Turkiston" ("Cry, Turkestan"), "Ko'zni oching, qardoshlar" ("Open your eyes, brothers"), "Darmon istariz" ("We want medicine"), "Millat deganlarning oqar ko'z yoshi" ("The flowing tears of those who call the nation"), "Yaxshi holin yo'qotgan oqibatsiz Turkiston" ("Turken, the lost Turkestan without consequence"), "Yashanglar, yashaylik, Turon" ("Live, let's live, Turan") dozens of poems confirm our opinion. These poems reflect the ideas of national renaissance and are distinguished by their musicality, richness of images and symbols.

Hamza Hakimzada Niazi joined the ranks of enlightened intellectuals and modernists who supported the renewal of the nation's consciousness, thinking, and attitude towards people and the world. His faith is clearly reflected in his literary and aesthetic views, especially in his poetry.

The lyrical hero of the poet, as a child of his time, fights against arrogance and ignorance, dreams of a just society and enlightened people. Therefore, he devoted his whole life to spreading knowledge. It seems that the ideas of awakening the national and social consciousness of the people and unifying them were put forward in the poems of the poet.

The article examines the poems of the famous Uzbek poet Khamza, included in the collection "Folk poems on folk songs". The poet's poetry expresses the ideas of the Enlightenment, his contribution to modern poetry is emphasized. The article also analyzes the ideas of nationalism, freedom and freedom in Hamza's poems and draws certain conclusions.

Keywords. Jadid, enlightenment, figurative expression, complex, symbol, melody, song, folk melody, lyric hero.

Iste'dodli o'zbek shoiri, yozuvchisi, dramaturgi va pedagogi Hamza Hakimzoda Niyoziy [1889 - 1929] o'zining ko'plab asarlari bilan o'zbek adabiyoti taraqqiyotiga munosib hissa qo'shgan.

XX asr boshlarida yashab faoliyat yuritgan ko'pgina ijodkorlarimiz singari Hamzaning adabiy va ijtimoiy faoliyati ham jadidchilik harakati bilan uzviy bog'lagan. Hamza xalqni ma'rifatli qilish maqsadida Qo'qon va Marg'ilonda yangi usuldagi maktablar ochadi va bu maktablar uchun darsliklar yaratadi. Uning «Yengil adabiyot», «O'qish kitobi» va «Qiroat kitobi» singari darsliklari bu jihatdan xarakterlidir.

Hamzaning katta yoshdagilar uchun "Milliy ashulalar uchun milliy she'rlar" majmuasi (1915 – 1917) jadid adabiyoti taraqqiyotida muhim o'rin tutadi. Ushbu majmua "Oq gul", "Qizil gul", "Yashil gul", "Sariq gul", "Pushti gul", "Safsar gul", "Atir gul" kabi she'riy kitoblardan tarkib topgan [9]. Ular o'z davridayoq "adabiyotdagi yangilik", "eski qayg'uli kuylarni jonlantirish" uchun yangi yo'llar qidirish tarzida baholandi [7. 21 b.].

Hamzaning ashulalar to'plamlaridagi she'rlari aruz va barmoq vaznlarida yozilgan bo'lib, ular xalq ashulalari kuylariga mosligi bilan ajralib turadi. Bu manzumalarda Hamza yashagan davrining muhim ijtimoiy-ma'rifiy, axloqiy-ta'limiy masalalari o'z ifodasini topgan. Mavzu nuqtai nazaridan mazkur asarlar xalq dardi va intilishlarini aks ettiradi, ilm-ma'rifatni ulug'laydi, xurofotni tanqid qiladi.

Jadid adabiyotining yetuk tadqiqotchisi filologiya fanlari doktori N.Afoqova Hamzaning “Milliy ashulalar uchun milliy she’rlar” majmuasiga kirgan she’rlar aruz va barmoq vaznida yaratilgan she’rlar o’rin olganini ta’kidlab shunday deydi: “Hamzaning barmoq vaznidagi she’rlari ohangning ravonligi, silliqdigi, saktaliklarning deyarli uchramasligi bilan xarakterlanadi” [1. 16 b.]

Hamzaning lirik qahramoni davr va zamon farzandi o’laroq, razolat o’rnini adolat, jaholat o’rnini ma’rifat egallashini istaydi. Shuning uchun u kuch-quvvatini xalqqa ilmu urfon tarqatishdek xayrli ishga safarbar etadi. Demak, mazkur she’rlarda xalqimiz katta yoshdagi qatlaminig milliy va ijtimoiy ongini uyg’otish, ularni e’tiqod birligi negizida birlashtirish g’oyasi ustuvorlik qiladi.

Ashula to’plamlari muallifning 1914-1915 yillarda yaratgan “Yengil adabiyot”, “Boshlang’ich maktablar uchun o’qish kitobi” kabi dasrliklaridagi ma’rifatparvarlik g’oyalarini izchil davom ettiradi. Hamzaning qo’shiq janriga murojaat qilib, xalq qo’shiq va kuylarining poetik ohanglaridan barakali foydalanishi, to’plagan kuylardan o’ttiztasiga yangi she’rlar yozishi tasodifiy hol emas. Shoir ma’rifatparvarlik g’oyalarining xalqimiz orasida tez va salmoqli tarzda keng tarqalishini ko’zlagan. Shuning uchun elning orzu umdlari, fikr va tuyg’ulari, kurash va intilishlari aks etgan ashulalardan, kuylardan unumli foydalangan.

Muhimi shundaki, shoir ayrim ashulachilar tamonidan buzib aytilayotgan va so’zlari o’sha davr talablariga yetarli javob bermaydigan qo’shiqlarni yangi matnlar bilan boyitgan. O’zi muhim deb sanagan va kishilarga xushchaqchaq kayfiyat bag’ishlovchi qo’shiqlarning badiiy matnlarini yangilagan. Xalq kuylariga she’rlar yozib ularni to’plam holiga keltirarkan, “eng yaxshi, saralangan” ma’nosida to’plamlariga “Gul” nomini bergan. Jumladan, shoir: “Dilog’on”, “Eski Turon”, “Eski Xorazm”, “Kel menga, shohim, hay-hay”, “Gul-g’unchalar”, “Do’st mavlon-ey”, “Yalang davron-ey”, “Jon to’ralar-ey, Olloh”, “Jon Qo’zvoy”, “Voy, zolim”, “Aytaylik, o’rtoq”, “Laylixon, Anorxon yorim-yey”, “Dodimga yetsang-chi”, “Olmanoringga balli” singari o’nlab ohanglardagi ashulalar poetik matnini o’zgartirgan. Hamza o’zining ijodiy niyati ijrosi xususida to’xtalib: “...milliy tabarruk ashulalarimizning o’rni yo’qolmasun uchun ba’zi kabih she’rlar o’rniga milliy she’rlar tartib berub hamma ohang va kuylarimizni topub, bir necha bo’limda nashr etmak niyatidamiz” [9. 7] - deb yozgan, shu boisdan o’z to’plamlarini “Milliy ashulalar uchun milliy she’rlar majmuasi” deb ataganini izohlagan edi.

Darhaqiqat, “Majmua”ga kirgan “Yig’la, Turkiston”, “Ko’zni oching, qardoshlar”, “Darmon istariz”, “Millat deganlarning oqar ko’z yoshi”, “Yaxshi holin yo’qotgan oqibatsiz Turkiston”, “Past ekanmu inqilobimiz muncha”, “Yashanglar, yashaylik, Turon” singari o’nlab she’rlar g’oyatda milliy va dardkashligi, musiqiy ohangdorligi bilan alohida ajralib turadi. Bu she’rlarda milliy uyg’onish g’oyalari aks etgan. Ana shunday she’rlar Hamzani milliy uyg’onish davri adabiyotining yirik narmoyondalaridan biriga aylantiradi. Mashhur rus tanqidchisi V. Belinskiy: “Poeziya hayot ifodasidir yoki yanada to’g’rirog’i, hayotning o’zidir. Bugina emas, poeziyada hayot chinakam voqelikdan ko’ra hayotiyroq namoyon bo’ladi” [2. 99], - deydi. Bu fikrlar tasdig’i uchun Hamza she’riyatidan ko’plab misollar keltirish mumkin.

Bu Nihon qon yig’layur millat uchun laylu nahor,
Yoz o’tub, qish keldi holo, bizga bo’lgan yo’q bahor,
Sarsari bodi jaholat qilmak istar toru mor,
Chora shul: maktab ochaylik, shoyad o’lsun sabzalar,
Ey musulmonlar, qachon bir darda darmon istariz?
Millata shavkat, taraqqiy, sha’nu davron istariz? [9. 14].

Ushbu she’rda millat va xalq kelajagi uchun iztirob chekayotgan lirik “men”ning ichki kechinmalari shoirona ifoda etilgan. Unda shoir fikr qarashlari turli obrazli ifoda va ramzlar orqali tasvirlanadi. Adabiyotshunos H. Boltaboev ramz va ramziylikka xos belgilar to’g’risida shunday yozadi: “*Ramz mohiyatan allegoriyaga yaqin, undan farqi shuki, ramz kontekst*

doirasida ham o'z ma'nosida, ham ko'chma ma'noda qo'llanadi. Ramzning ma'nosi kontekst doirasida va shartdan xabardorlik bo'lganda reallashadi"[2.290]. Bu fikrlarni yuqoridagi misralarga tatbiq etadigan bo'lsak, unda yoz, qish, bahor so'zlari ramziy ma'noda qo'llanilgan. Adabiyotshunos T.Matyoqubovanning ta'kidlashicha: "Mumtoz shoirlar ijodida ko'pincha qish baxtsizlik va musibat, kulfat, bahor yoshlik va go'zallik, mehnat va farog'at ramzi sifatida ifodalansa, kuz - hazon fasli sifatida tushkun bir kayfiyatning, bo'lajak fojeaning darakchisi tarzida tasvirlanadi" [5. 90].

Darhaqiqat, Hamza o'z fikr-qarashlarini obrazli ifoda va ramzlar orqali talqin etadi. She'rdagi "yoz", "qish", "bahor" kabi yil fasllarini anglatuvchi so'zlar shoirning ijodiy niyatiga ko'ra ramziy ijtimoiy-ma'rifiy ma'no tashiydi. Nihon [Hamza] tunu kun qon yig'lashi zamirida qadimiy adabiy an'ana ["Alp Er To'nga" marsiyasi, "Qish va yoz" munozarasi, O'rxun-Enasoy toshbitiklari] da kuzatilgan Vatan va millat dardida chekilgan achchiq iztirob va alamli nolalar turadi. Bu hol bizga "Devonu lug'otit turk" [Mahmud Koshg'ariy], "Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar" [Beruniy], "Qisasi Rabg'uziy" [Rabg'uziy], "Saddi Iskandariy" [Navoiy] kabi asarlardagi yil fasllari, jumladan, Navro'z xususidagi zohiriy va botiniy ma'nolarga boy, bahorga intiq bo'lgan alohida bir mehrga to'la misralarni eslatadi. Pirovardida, shoir dunyoqarashi ko'lamli va tahayyul uflari yuksak ekanidan ogoh etadi. Zotan, Hamzaning uyg'oq va yorug'likka talpinuvchi qalbi tabiatga har qancha hamohang bo'lmasin, zamoniy o'zgarishlar shiddati millatdoshlarini uyg'otmayotgani, muqaddas makonda hamon tutqunlik, zulm va istibdod hukmron ekanidan iztirob chekadi. Binobarin, shoir milliy jipslik, birdamlik va erkni sog'inadi.

Hamzaning "Salom ayting" nomli she'rida mashaqqatli mehnat ostida sog'ligidan ayrilgan, o'zi og'ir xasta bo'lsa-da, yiroqdagi yaqinlarini ayab, yertadan umidvorlik bilan ularga duoi salom yo'llayotgan mardikor yigitning tuyg'u-kechinmalari tasvirlanadi:

*Ag'o, sog' borsangiz, avval
Dadamlarga salom ayting.
Yugurib chiqqan ul mushfiq
Onamlarga salom ayting* [9. 90].

Hamza salom yo'llashda lirik qahramon duosi usuli hamda "Sardaftar" musiqasining debochasi bo'lmish "Savti Chorgoh" ohangidan foydalanadi. Ye'tiqodda sobit mardikor yigit dadasiga Ya'qub alayhissalom bardoshini tilaydi va o'zining chiroyli sabr sohibi yekanini namoyon yetadi.

Tabiiyki, bunday ishoraviylik Hamza "Qur'oni Karim"ning "Baqara", "Oli Imron", "Niso", "An'om", "Hud", "Yusuf", "Maryam", "Anbiyo", "Ankabut" va "Sod" suralarining o'n olti joyida keluvchi Allohning bandasi va payg'ambari Ya'qub alayhissalom haqidagi xabarlar bilan yaxshi tanish bo'lganini ko'rsatadi.

*Kelib qolgay, deng, albatta,
Ochilguncha gulu bog'lar.
Alar ko'ngliga ham betob
Debon solmang qora dog'lar.*

O'tinch qilayotgan mardikor yigit nazdida onasining ko'zi hamisha "judolig' dasdidan yoshlig'", aka va opalari "ko'zi qon", millatdoshlari yesa ilmsizlik, bid'at va jaholat girdobida. Shoir "qora dog'lar" ramzi orqali g'am, qayg'u, aziyat ma'nolarini ifodalaydi. Lirik "men"ning tushkun holatini tasvir yetadi.

Shoir nazdida, ayrim mahalliy ma'murlar yelni qo'rquv iskanjasida saqlashga ulush qo'shgan. Shu bois millat tiynatidagi qadimiy jasorat so'nib, birdamlik barham topgan. Hamza nazdida millat bunday "rasvo" holdan ilm-ma'rifat va ibratlanish orqaligini xalos bo'lishi mumkin. Shoir o'zining ana shu anglamlarini she'rning leytmotiviga olib chiqadi:

*Yesak donish yeli, o'lmas
Yedik biz buncha rasvolar.*

*Bu kunlar ibrat o'lsun, yey
Vatan ketuvchi hamrohlar.
Ilm tahsiliga qilsun,
Hama bir dam, davom ayting [9. 92].*

Hamza insoniyat jamiyatini yezgu ishlar va xayrli amallarga yetaklovchi ilohiy yo'l-
yo'riqlar, hukmlar majmui bo'lgan ma'naviy yehtiyoj – dinga alohida ye'tibor beradi. Shoir o'z
millatdoshlarini jamiyatda ilk kurtaklari namoyon bo'layotgan ateizm – dinga kufr keltirish, uni
inkor yetish yoki asl mohiyatini xalqdan bekritish harakati qanday kulfatlarga debocha
bo'lishidan ogoh yetadi. Islomning hukm va ta'qiqlar to'plami bo'lgan shariat hukmlariga amal
qilmay, bid'atga berilgan mahalliy hukmdorlar va ularga yergashuvchi ayrim yurtdoshlarini
ogohlikka chorlaydi. Zamonaga hamqadam bo'lishga da'vat yetadi.

Akademik N.Karimov ta'kidlashicha, "Hamza jadidchilik harakatiga kirib kelganida,
uning asosiy dasturi ishlab chiqilgan, jadid adabiyoti oldida turgan vazifalar esa oydinlashgan
edi. Lekin ijtimoiy ongi o'smagan, parokanda ommani uyg'otuvchi, uni o'zini anglashga
ko'mak beruvchi kuchlar hali yetarli emas edi. Hamza o'zbek jadidlari oldida turgan milliy
uyg'onish jarchisi bo'lishdek tarixiy vazifani his etish jarayonida o'z iste'dodining qirralarini
kashf etib bordi... "Milliy ashulalar uchun milliy she'rlar" turkumidagi she'rlarida milliy
uyg'onish g'oyalarini ilgari surdi." [4. 11]. Binobarin, Hamza o'zbek jadid ziyolilari safida faol
ishtirok etdi. O'z ijodining markaziga xalq manfaatini qo'ya oldi.

1918 yilga kelib Hamza ijodida jadidchilik qarashlaridan chekinish belgilari ham ko'zga
tashalana boshlaydi. Buning ob'ektiv va sub'ektiv sabablari bor edi. Zotan, shoir 1917 yilning
28 noyabrida tashkil topgan "Turkiston muxtoriyati"ga katta umid bilan qaragan. Turkistonning
tenglar ichra teng bo'lib yashashi, o'lkadagi barcha millatlarning huquqiy daxlsizligi
ta'minlanish, mamlakat demokratik asoslarda mustaqil taraqqiy qilishi haqidagi g'oyalar unga
juda ma'qul edi. Agar o'sha davr milliy matbuotini kuzatsak, Turkistonning taniqli
ma'rifatchilari, siyosat va jamoat arboblari o'z ijodlarida muxtoriyatdan mamnun ekanligini
samimiy izhor etganliklarini ko'ramiz.

Turksitonning o'z yeriga o'zi xo'jayin bo'lib, tarixini o'zi yaratish fursati kelganligini
yaxshi anglab yetgan Hamza 1917 yilning 25 aprelida "Ulug' Turkiston" gazetasida "Turksiton
muxtoriyatiga" nomli she'rini chop qildiradi. To'rt yuz yillik Romanovlar davlati tugatilib,
asorat va xo'rlik bitib, millat shavkati qaytganidan astoydil sevingan shoir Turkiston
muxtoriyatini olqishlaydi. Ko'ngil shodiligidan mamnun Hamza g'ofil qolib fursatni boy
bermaslik kerakligidan o'z eldoshlarini ogoh etadi.

Hamza Sohibqiron Temurning ruhi erk yo'lida jonini tikkan yurtdoshlarni toptalgan,
xo'rlangan o'lkani yashnatishga chaqirayotgani, birlashishga da'vat etajagini alohida
ta'kidlaydi. Din va millat nomidan so'zlagan shoir muborak onlarni qadramagan dindoshimiz
Muhammadning ummatlaridan emasdir, - degan keskin fikrlarni aytishgacha jur'at etadi.
Darhaqiqat, qo'lga kiritilgan yutuqni shoir tangrining rahmatidan deb biladi. Diniy
kelishmovchilik va mazhab bo'linishlarini bartaraf qilib el-yurt istiqboli yo'lida butun bir islom
millatini birlashishga, yakdil bo'lishga chorlaydi. Yangi bir zamonni muborakbod qilar ekan,
turkiy qavmni avlodlar yaxshi so'zlar bilan xotirlashlari uchun jahonga tanilgan ulug'
ajdodlarimizning qutlug' nomlari va azaliy qadriyatlarimizni ulug'lashga chaqiradi. Yoshlarga
alohida murojaat qilgan shoir muborak zafar yo'lida Erk, Ozodlik, Birdamlik uchun to'kilgan
qonlarni qutlug' sanaydi. Ozodlikning shonli kunlari o'z-o'zidan kelmagani, kurashlar va
qurbonlar evaziga erishgan yutuqlarimizni qayta-qayta qutlashdan zinhor charchamaydi:

*Bugun qaysi bir ko'ngul dilshod o'lmasun?!
Bugun qaysi mironshohlar obod o'lmasun?!
G'ofil qolmang bul fursat barbod o'lmasun?!
Qutlug' bo'lsun Turkiston muxtoriyati!
Yashasun endi birlashub islom millati!*

To‘qqiz band, 47 misradan iborat she‘rning har bandidan keyin keluvchi xor uchun mo‘ljallangan so‘nggi ikki misra takrorlanib, ma‘noni ta‘kidlashga, yetakchi fikrni yanada kuchaytirib, da‘vat ohangini oshirishga xizmat qiladi: Faqat oxirgi bandning so‘nggi misrasida naqorat turk o‘g‘illari qurayotgan davlatning mangu barqaror bo‘lishiga ezgu tilak bilan yakunlanadi:

*Qutlug‘ bo‘lsin, ey yoshlar, to‘kub qoningiz,
Bergan qurboningizga olg‘on shoningiz!
Mangu qoldi dunyoda xush unvoningiz,
Qutlug‘ bo‘lsun Turkiston muxtoriyati!
Yashasun endi birlashub islom millati!
Yashasun bu turk o‘g‘lini mangu davlati!*

Umuman, Hamza she‘riyatida yozma adabiyotdagi an‘anaviy she‘r tuzilishi shakli aruz bilangina cheklanib qolmay, xalq she‘riy tuzilishiga faol murojaat qildi. Uning boy ifoda vositalari va obrazlar olamidani keng foydalandi. U o‘z she‘rlarini xalq tili boyligi va og‘zaki ijodiga imkon qadar yaqinlashishga intildi. Adabiyotimizning g‘oyaviy-badiiy saviyasini kengaytirishga, ijtimoiy muammolarni kuyinchaklik bilan ko‘lamdor ifodalashga harakat qildi. Bunda u o‘ziga xos obrazli ifodalar va tasvir usullariga murojaat qilganki, bu shoirning o‘ziga xos iste‘dod egasi ekanligini ko‘rsatadi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Afoqova N. O‘zbek jadid adabiyotida she‘riy shakllar taraqqiyoti tamoyillari. Filologif fanlari doktori ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. – T., 2005. – 281 b.
2. Belinskiy V. G. Adabiy orzular. –T.: G‘. G‘ulom nomidagi adabiyot va san‘at nashriyoti, 1977. – 262 b.
3. Boltaboev H. Adabiyot ensiklopediyasi. – T.: Mumtoz so‘z, 2014. – 664 b.
4. Karimov N. XX asr o‘zbek adabiyoti taraqqiyotining o‘ziga xos xususiyatlari va milliy istiqlof mafkurasi. Filol. fan. d-ri ... diss. avtopef.– Toshkent, 1993. – 49 b.
5. Matyoqubova T. Poetik idrok va mahorat. – T.: Fan va texnologiya, 2010. – 160 b.
6. Matyokubova T. Philosophical-Aesthetic Conception: Community And Individuality // Texas Journal of Multidisciplinary Studies. 2024. № 29. – Pp. 120-122
7. Matyokubova T. The Expression Of The Poet’s Feelings In Gafur Gulam’s Poetry // American Journal of Advanced Scientific Research. 2024. № 1. – Pp. 62-64
8. Matyokubova T. G ‘afur G ‘ulom she‘riyatining poetik jozibasi (Shoirning “Kuzatish” va “Sog ‘inish” she‘rlari tahlili misolida) // Uzbekistan: yozuk i kultura . 2024. № 2. – B. 88-98
9. Hamza Besh tomlik to‘la asarlar to‘plamining ikkinchi tom. –Toshkent, Fan, 1988. – 562 b.
10. Yakubov I. Mustaqillik davri o‘zbek romanlari poetikasi: filol. fanlari dok... diss. – T., 2018. – 248 b.
11. Yakubov I. Socio-Genetic Factors Of Changes In The Character Of The Main Character // Texas Journal of Multidisciplinary Studies. 2024. № 29. – Pp. 123-126
12. Yoqubov I. Erkin A‘zamning “Zabarjad” kinoqissasida qahramon botinidagi evrilishlar tasviri // Uzbekistan: yozuk i kultura . 2024. № 2. – B. 66-77
13. Yokubova S.I. Jadid she‘riyatida peyzaj bilan bog‘liq poetik obrazlar tasviri // O‘zbekiston:til va madaniyat. – Toshkent, 2022, № 3. – B. 42-54.
14. Yokubova S.I. Jadid she‘riyatida ramzlar: semiotik va germeneytik talqin // O‘zbekiston: til va madaniyat. – Toshkent, 2023, № 3. – B. 79-90.